
**Tesis, recensions i
publicacions**

Coordinació: Carme Agulló Díaz

TESIS, RECENSIONS I PUBLICACIONS

Tesis doctorals

Universitat d'Alacant

ESTEVE GONZÁLEZ, M.A. «La escuela y la enseñanza en Alicante durante el siglo XIX: liberalismo y tradición».

Universitat de les Illes Balears

CERDÀ MARTÍN, Mateu. «L'escoltisme a Mallorca. Anàlisi de la seva evolució històrica». Director: Dr. Jordi Vallespir Soler, 1997.

GARCIA FERRER, Maria Neus. «Las primeras manifestaciones de carácter burgués y la educación en Ibiza. Orígenes de la segunda enseñanza y de la nueva clase en la isla (1864-1885)». Director: Dr. Antoni J. Colom Cañellas, 1997.

LLANOS, Rafel. «El Rey en la República de las Letras. Alfabetización y escuela en Mallorca (1691-1835)», 1993.

RINCÓN VERDERA, Joan Carles. «Aran-guren: teoria moral, nou humanisme y educació». Director: Dr. Antoni J. Colom Cañellas, 1997.

SANTANDREU CALDENTÉY, Maria Antònia. «De la ruptura del movimiento Freinet a los inicios de la Pedagogía Institucional». Director: Dr. Antoni J. Colom Cañellas, 1991.

Universitat de Barcelona

CASANOVA CARDIEL, Hugo. «El gobierno de la universidad española». Director: Conrad Vilanou Torrano, 1996.

DEL RINCÓN IGEA, Benet. «La educación en Barcelona durante el sexenio revolucionario (1868-1874): las Escuelas Municipales, el Instituto Provincial y las Facultades Universitarias». Director: Claudio Lozano Seijas, 1991.

FIBLA RIBERA, Pilar. «El patrimoni ètic de la modernitat. Educació i valors». Directora: Dra. Victòria Camps Cervera, 1996.

FLORENSA I PARÉS, Joan. «L'ensenyament a Catalunya durant el trienni liberal (1820-1823). El mètode dels Escolapis». Director: Dr. Josep González-Agàpito, 1995.

GAMBEIRO MARTÍNEZ, Juan A. «El proceso de institucionalización de la educación física en la España contemporánea». Director: Dr. Conrad Vilanou Torrano, 1997.

GARCÍA SEGARRA, M. Providència. «L'educació a Vilanova i la Geltrú durant la segona meitat del segle XIX».

Directora: M. Teresa Vázquez-Prada Oñoro, 1992.

HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc Xavier. «La història contemporània de Catalunya en l'ensenyament primari i secundari, 1970-1990». Director: Pelai Pagès Blanch, 1994.

IPLAND GARCÍA, Jerónima. «El concepto de Bildung en el neohumanismo alemán». Director: Dr. Conrad Vilanou Torrano, 1994.

KIRSINGER VÁSQUEZ, Liliana. «Andrés Bello. Su producción pedagógica». Director: Dr. Alexandre Sanvisens Marfull, 1991.

LLORET CARBÓ, Caterina. «Escola i infància a Catalunya a finals del segle XVIII». Director: Dr. Miquel Siguan Soler, 1992.

LUENGO BALLESTER, Domènec. «El concepte de fracàs escolar als moviments de renovació pedagògica». Director: Dr. Miquel Martínez Martín, 1991.

OLIVERA BELTRÁN, Javier. «José María Cagigal Gutiérrez, 1928-1983. Vida, obra y pensamiento en torno a la educación física y el deporte». Director: Antoni Petrus Rotger, 1996.

PARRA CELAYA, Manuel. «La Pedagogía del Frente de Juventudes, 1940-1977». Director: Claudio Lozano Seijas, 1990.

PORTAVELLA CREMADES, Ramon. «Crisi contemporània de la filosofia. Dimensió educativa». Director: Dr. Alexandre Sanvisens Marfull, 1993.

RAMOS REQUEJO, Ramón. «El concepto de hegemonía en Gramsci y sus

implicaciones en la teoría educativa». Director: Dr. Artur Juncosa Carbonell, 1997.

RIERA FIGUERAS, Mariàngels. «Gènesi i evolució de l'Escola de Magisteri de l'Església Sagrat Cor Blanquerna, 1948-1978». Director: Buenaventura Delgado Criado, 1992.

ROYO SORROSAL, Isabel. «Pedagogía y filosofía moral. La función ética de la educación según Francisco Giner de los Ríos». Director: Dr. Buenaventura Delgado Criado, 1994.

TARRÓS ESPLUGAS, Ramon. «Problemàtica educativa al segle XIX i organització dels col·legis escolapis de Catalunya, 1838-1904». Director: Dr. Josep González-Agàpito, 1990.

Universitat Ramon Llull. Barcelona

AYMAR I GODÓ, Montserrat. «Pere Vergés com a psicopedagog». Director: Ramón Tarrós, 1999.

Universitat Jaume I de Castelló

SANTAMARIA LUNA, Rogeli. «La escuela rural entre 1970 y 1990. Zona del río Villahermosa». Director: Francisco Baila Herrera, 1996.

Universitat de Girona

BORRELL I SABATER, Miquel. «Néixer per a morir, orfes, dides i hospicians al set-cents gironí». Director: Dr. Xavier Torres i Sans, 1995.

BRUGUÉS I AGUSTÍ, Lluís. «La música a la ciutat de Girona (1888-1985)».

Director: Dr. Salomó Marquès i Sureda, 1998.

FEU I GELIS, Jordi. «Política i legislació educativa a l'entorn de l'escola unitària i cíclica. Evolució i situació actual a les comarques gironines (1970-1998)». Director: Dr. Salomó Marquès i Sureda, 1999.

MARTINELL I SEMPÈRE, Alfons. «Configuració professional de l'educador especialitzat a Catalunya (1960-1990) des d'una perspectiva històrica». Director: Dr. Salomó Marquès i Sureda, 1994.

OLÓRIZ I SERRA, Joan. «Política i educació. L'Institut d'Ensenyament Secundari a Girona (1845-1900)». Director: Dr. Salomó Marquès i Sureda, 1999.

SOLER I MASÓ, Pere. «L'educació en el lleure a Girona. Les iniciatives de l'Administració, l'Església i la societat civil (1900-1981)». Director: Dr. Salomó Marquès i Sureda, 1994.

Universitat Rovira i Virgili. Tarragona

PITARCH MORELL, M. Teresa. «Els Ensenyaments impartits en el decurs de la història a l'actual Institut de Batxillerat Salvador Vilaseca de Reus: 1875-1993». Director: Enrique Fuentes Goyanes, 1997.

ACOSTA SÁNCHEZ, José Antonio. «Beneficiencia, formación y empleo en Valencia. 1874-1902. (Casa Hospicio Nuestra Señora de la Misericordia y Real Casa de Beneficencia)». Director: Cándido Ruiz Rodrigo, 1993.

AGUILAR RÓDENAS, Consol. «Educació i societat a Castelló al llarg de la Segona República». Director: Alejandro Mayordomo Pérez, 1995.

AGULLÓ DÍAZ, M. del Carmen. «La educación de la mujer durante el franquismo y su evolución en Valencia (1951-1970)». Director: Juan Manuel Fernández Soria, 1993.

ALTAVA RUBIO, Vicenta. «Aportaciones al estudio de la Enseñanza Media en Castellón 1846-1900». Director: Dr. León Esteban Mateo, 1993.

CRESPO LÓPEZ, Pablo Antonio. «El pensamiento social de D. Andrés Manjón». Director: Dr. León Esteban Mateo, 1993.

FABREGAT DEUSDAD, Artemio. «El pensamiento humanista de Ms. Vicente Enrique y Tarancón, Obispo de Solsona (1950-1964)». Director: Luis Miguel Lázaro Lorente, 1994.

GARCÍA SANZ, Ana Jesús. «La educación en la novela de Pérez Galdós». Director: Dr. Francisco Baila Herrera, 1995.

GOMBAU SOLER, Amparo. «La Pedagogía Amigoniana. Una alternativa a la educación de menores». Directora: Rosa Calatayud, 1991.

LLINARES CÍSCAR, M. Jesús. «La escolarización en una comunidad rural: Tavernes de la Vallidigna (1857-1970)». Director: Alejandro Mayordomo Pérez, 1994.

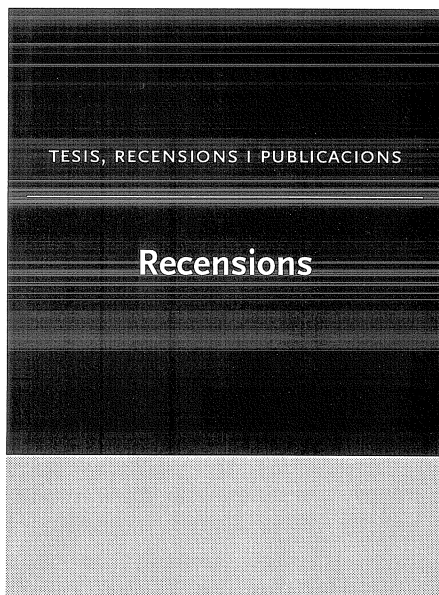
MARCO CARDO, Amparo. «Janusz Korczak: vida y pensamiento pedagógico». Directora: Rosa Calatayud, 1991.

MARTÍ FERRANDIZ, José Joaquín. «La Inspección Educativa en la política escolar de la España contemporánea». Director: Alejandro Mayordomo Pérez, 1996.

MATEO SORIANO, Mariano. «D. Julián López Catalán: un introductor y un difusor de las escuelas de párvulos en España». Director: León Esteban Mateo, 1993.

OTEIZA ALDASORO, Rosa. «Historia de la Escuela Normal de Maestros de Álava (1847-1900)». Director: León Esteban Mateo, 1993.

SENENT SÁNCHEZ, Joan Maria. «La formación de los educadores sociales en la Comunidad Europea». Directora: Rosa Calatayud / Luis Miguel Lázaro Lorente, 1993.

CANUT RUIZ, M.L.; AMORÓS PORTOLÉS, J.L. *Maestras y libros (1850-1912): La primera Normal femenina de Baleares*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears; Maó: Institut d'Estudis Menorquins, 2000. 466 p.

L'obra de Maria Lluïsa Canut i José Luis Amorós, exhaustivament documentada, és una important contribució al coneixement històric de l'Escola Normal de Mestres, primera Normal femenina de Balears, creada l'any 1872, i de l'obra pedagògica de la que en fou directora des dels inicis, Cayetana Alberta Giménez, Madre Alberta. L'estudi recull, a través dels sis capítols que el componen, diversos aspectes de la història i diversos aspectes institucionals i didàctics d'aquesta institució.

El primer capítol ens presenta els precedents de l'Escola (1850-1871), tot realitzant una completa anàlisi del panorama educatiu de la segona meitat del segle XIX a les Illes Balears, caracteritzat per una forta discriminació social de la dona.

El segon capítol s'endinsa en el període que abraça des de la creació de l'Escola Normal femenina de Balears, el 1872, fins al moment en què la direcció fou assumida pel Ministeri d'Instrucció Pública, l'any 1912. Aquest període està marcat per la figura de la que en fou, durant aquests 40 anys, la directora, Cayetana Alberta Giménez, raó per la qual l'inici d'aquesta institució està íntimament relacionat amb el *Real Colegio de la Pureza*. S'analitzen les influències pedagògiques, procedents dels *Colleges* femenins nord-americans i d'Escoles Normals femenines com la d'Osca, i la seva pràctica quotidiana i esdeveniments importants que transcendiren en la tasca educativa de la institució. Així mateix, també trobem les llistes de les diverses promocions de mestres que es graduaren en l'Escola Normal de mestres femenina. A partir del curs 1913-14, la formació d'aquestes joves mestres passà a càrrec de l'Escola Normal de titularitat i gestió ministerial, i aquesta situació s'ha mantingut fins a l'actualitat.

El tercer capítol ens aproxima a la realitat geogràfica de les mestres, i es configura com una base de dades on es poden consultar, per ordre alfabè-

tic, els noms d'aquestes mestres segons el lloc de procedència (classificats per illes i municipis), amb la data de naixement i el seu currículum.

La biblioteca de la Normal femenina és l'eix central del quart capítol d'aquest llibre, on podem veure quin va ser el procés de formació a partir de l'arribada de la religiosa Madre Alberta a la direcció del centre. Sòlidament documentat, aquest capítol fa una revisió dels catàlegs i de les adquisicions de la biblioteca, classificant els títols per assignatures i arribant a una vertadera sistematització del fons. Així mateix, aquest estudi es complementa amb les biblioteques que la congregació de la Puresa creà als seus centres d'ensenyament de Valldemossa i Manacor.

El capítol cinquè ens aproxima als preceptes educatius femenins de les darreres dècades del segle XIX i la primera del XX, per tal d'emmarcar el model pedagògic i la tasca duta a terme per l'Escola Normal femenina. El model educatiu de Dona Forta, centre de referència de l'educació cristiana de la dona, queda reflectit en l'exhaustiu i documentat repàs fet pels autors a totes les matèries educatives incloses en el currículum femení vigent a l'època.

El sisè i darrer capítol, a mode d'epíleg, vol ser una aproximació a la vida i l'obra de tres mestres exemplars: Paula Canyelles, Margalida Florit i Margalida Comas, brillants exponents del feminisme social de les

nostres illes. Al llarg d'aquesta darre-
ra part de l'obra ens endisem en la
vida i l'ideari d'aquestes tres dones,
que posaren de manifest les contra-
diccions d'una educació tradicional
de la dona amb els preceptes de la
coeducació, la qual abanderaren amb
la seva pràctica pedagògica.

Aquesta obra, en definitiva, és una
important aportació al coneixement
de la història de les institucions ma-
llorquines dedicades a la formació del
mestratge a les darreres dècades del
segle XIX i, en particular, d'aquelles
que dedicaren l'activitat a l'educació
femenina. Convé recordar que, des de
1842 fins a 1872, any de la creació de
l'Escola Normal femenina, l'Escola
Normal de Mestres fou l'única insti-
tució dedicada a la formació de les
mestres a les nostres illes, per la qual
cosa aquesta obra constitueix un
important document de l'educació
femenina de l'època i, més concreta-
ment, de la formació de les mestres.

Cristina MARTÍ ÚBEDA

CERDÀ MARTÍN, Mateu. *L'escoltisme a
Mallorca (1907-1995)*. Barcelona: Pu-
blicacions de l'Abadia de Montserrat,
1999. 371 p.

Estudi exhaustiu i ben documentat
sobre la història de l'escoltisme a
Mallorca des dels orígens fins a l'ac-
tualitat.

L'autor, pedagog mallorquí, doctor
en Ciències de l'Educació i antic cap

d'agrupament escolta, aporta, amb
aquesta publicació, una visió àmplia
del que ha representat el moviment
escolta a Mallorca durant gairebé tot
un segle de vida, ressaltant-ne la ves-
sant educativa.

L'obra és fruit de la tesi doctoral de-
fensada per Mateu Cerdà a la Univer-
sitat de les Illes Balears l'any 1997. És
precisament un dels membres del tri-
bunal qui signa el pròleg, el Dr. Sa-
lomó Marquès, on destaca un dels fac-
tors que fan d'aquesta publicació una
obra de gran transcendència histo-
riogràfica: la seva contribució a l'hora
de completar la història de l'escoltisme
als Països Catalans. Aportació, ende-
més, elaborada amb una metodologia
d'investigació rigorosa, que es fona-
menta en una immensa quantitat de
fonts documentals escrites procedents
d'arxius públics i privats, completades
amb valuosos testimonis orals.

La publicació es divideix en quatre
grans apartats: El moviment scout:
orígens i actualitat; l'escoltisme a Ma-
llorca (1907-1936); l'escoltisme a Mallor-
ca (1956-1975), i l'escoltisme a Ma-
llorca (1975-1995).

El primer apartat serveix d'introduc-
ció al món del moviment scout, puix
que se n'expliquen els orígens, el
mètode i l'organització a nivell mun-
dial. Així mateix, en l'anàlisi de la
seva trajectòria històrica, l'autor ens
apropa a la situació actual del movi-
ment a Europa, i en concret a Espa-
nya, destacant les noves tendències
de l'educació scout.

Després d'aquesta visió panoràmica inicial, s'entra de ple en la història de l'escoltisme a Mallorca. Al segon apartat s'analitzen els orígens del moviment a l'illa i la seva expansió i transformació fins a la Guerra Civil. L'autor explica amb detall el sorgiment de les diferents agrupacions mallorquines de Trescadors i Exploradors durant aquest període, molt lligades a la tasca social de l'Església mallorquina de principi de segle. Amb exhaustivitat documental, exposa, dintre d'aquesta síntesi històrica, la microhistòria de cada un dels grups sorgits tant a Ciutat com als pobles de l'illa, des de la creació fins a la dissolució, i aconsegueix, amb això, una síntesi molt completa dels orígens de l'escoltisme a Mallorca.

L'anàlisi del moviment escolta durant la dictadura franquista és objecte d'estudi de la tercera part d'aquesta publicació. Passats els crítics anys de postguerra i repressió, torna a sorgir el moviment a l'illa, aquest cop de la mà del matrimoni format per Eladi Homs Zimmer i Maria Ferret Espanyol, procedents de l'escoltisme català. En aquest apartat transcendeixen les dificultats d'expansió amb què es trobaren els promotors d'aquesta represa davant el recel de les autoritats franquistes.

Finalment, l'autor dedica un apartat a l'actualitat escolta a Mallorca. Començant a la dècada del 70, acabada la Dictadura, ens acosta a l'evolució de l'escoltisme durant les tres darreres dècades.

En definitiva, estem davant una síntesi de la història de l'escoltisme a Mallorca sense precedents, puix malgrat gaudim de publicacions anteriors sobre aquest tema, per primer cop se'ns presenta una anàlisi general i àmplia que, partint dels orígens, segueix la trajectòria del moviment escolta a Mallorca fins a l'actualitat. Endemés, probablement perquè l'ha escrita un pedagog, la present publicació ens aporta una veritable anàlisi de l'evident vessant educativa de l'escoltisme. Transcendeix, així, en tots els apartats esmentats el caire pedagògic de les accions realitzades per totes les agrupacions.

Tot el que diem, acompanyat d'una selecció d'il·lustracions prou interessants i annexant una llista completa de les fonts documentals utilitzades, fan d'aquest número 209 de la Biblioteca Abat Oliba, una obra de referència per a historiadors en general i, en especial, per a estudiosos de la nostra història de l'educació.

Francesca COMAS RUBÍ

PALLICER PONS, E. *La construcció d'escoles a Ferreries*. Ferreries: Ajuntament de Ferreries; Institut Menorquí d'Estudis; Revista de Ferreries, 1999. 114 p.

Estudi exhaustiu i ben documentat sobre la història de les construccions escolars a Ferreries, que abraça des dels inicis al segle XIX fins a l'actualitat.

L'obra és el resultat d'una feina rigurosa i exhaustiva de recerca de dades sobre la construcció escolar al terme municipal de Ferreries realitzat per l'autora, Esperança Pallicer, i que fou guardonada amb el Premi d'Investigació de l'Ajuntament de Ferreries en el bienni 1996-97, premi instaurat amb la col·laboració de l'Institut Menorquí d'Estudis per tal de fomentar l'anàlisi i la recerca històrica ferrierenca de cara al coneixement del seu patrimoni cultural.

L'obra es divideix en vuit apartats, en els quals es fa un repàs successivament a: les primeres construccions escolars de segle XIX i principis del XX; les diverses escoles públiques —del carrer Fred, del carrer de la Pau i l'escola Castell de Santa Àgueda—, així com també les escoles rurals i l'Institut de Secundària; i, finalment, les escoles privades —la del Convent de les Monges i l'escola Sant Francesc d'Assís— que han existit a Ferreries des de 1839 fins a pràcticament l'actualitat.

En un primer apartat introductori es fa un breu repàs a la història de la població, per a després entrar de ple en la història de les construccions escolars del municipi. És, doncs, en aquests apartats que ja constatem aspectes de la realitat educativa de final de segle XIX i principi del XX de la població, com foren les dificultats econòmiques del municipi, que no permeteren d'agilitzar el procés de creació d'escoles i de contractació de

mestres, així com també l'estat i la situació de les escoles ja al segle XX. Finalment, també s'hi fa un repàs als diferents mestres que desenvoluparen la tasca docent a les escoles municipals.

D'altra banda, en successius apartats s'aprofundeix més sobre les principals escoles ferrierenques des dels inicis fins a l'actualitat, com són les escoles del carrer Fred i del carrer de la Pau i de l'actual escola Castell de Santa Àgueda, així com també dels diversos intents de construccions d'escoles rurals en el terme i de les escoles rurals de Santa Àgueda i de Binicalsitx.

Una atenció especial mereix la recent història de la construcció de l'Institut de Secundària, que començà cap a l'any 1990 i que no s'acabà fins al 1995, atès que fins aleshores tan sols existiren dues experiències d'ensenyament mitjà al poble, una l'any 1963, en què s'anuncià la creació d'una escola postescolar per a alumnes de més de 14 anys a càrrec del mestre estatal del moment i de les germanes franciscanes, i l'altra cap al 1968 amb la proposta de creació d'una acadèmia de batxillerat elemental que durà pocs anys.

Finalment, es fa també un repàs a les escoles privades del poble, com foren el Convent de les Monges (1923-1977) i l'escola Sant Francesc d'Assís, construïda després de l'esbucament del convent.

En definitiva, cal considerar l'obra com una síntesi de la història de les construccions escolars de Ferreries i de la mateixa història educativa que abraça des del segle XIX fins a l'actualitat, que potser sigui, juntament amb els estudis anteriors de Moneris Barberà i Janer Coll,¹ l'única aportació existent sobre la història educativa de Ferreries, la qual cosa fa que esdevingui un interessant document per als historiadors en general i, especialment, per als estudiosos interessats en la història educativa de Menorca.

Xavier MOTILLA SALAS

PIQUÉ I PADRÓ, Jordi. *La crisi de la reraguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

Aquest llibre de Jordi Piqué i Padró és una notable aportació al coneixement de la història local de Tarragona. L'obra, fruit d'anys d'investigació i part de la seva tesi doctoral, ens dóna una visió global, molt documentada i acurada, dels anys 1936-1939 de la revolució i Guerra Civil a Tarragona.

Aquest estudi està dividit en quatre grans blocs: 1. El moviment subversiu. 2. L'evolució política. 3. De l'as-

saig revolucionari a la paralització econòmica. 4. Les actituds de les classes populars i la guerra.

La recensió d'aquest llibre històric no s'inclou en la nostra revista per casualitat. L'autor dedica una part del quart capítol a la història de l'educació, concretament a l'evolució de l'ensenyament i les escoles a la Tarragona del 1936-39.

Després de la creació del Comitè de l'Escola Nova Unificada (CENU), a Tarragona, com a altres ciutats de Catalunya, la Generalitat, que ja havia confiscat una sèrie d'edificis religiosos, els posà a la seva disposició amb finalitats pedagògiques. A través de les planes del llibre ens situem a l'època i ens endinsem en el problema estructural i higiènic de la majoria dels edificis escolars. L'obra del CENU no fou fàcil, per tal com reformà i higienitzà gran part dels col·legis religiosos que passaven amb un altre nom a acollir els infants catalans i la gran massa de nens que ens venia de l'Espanya en guerra.

Però el problema no acabava en la resolució de l'espai. La manca de professorat, després d'una depuració del magisteri i la recerca de mestres «sans i idealistes» per transformar l'escola tradicional en una nova escola, obligà, segons Jordi Piqué, la Inspecció d'Ensenyament Primari de Tarragona a permetre dues sessions

1. MONERRIS BARBERÀ, M. *L'ensenyança pública a Ferreries*. Ferreries: Col·legi Públic de Ferreries, 1987; JANER COLL, O. *L'institut de Ferreries i els seus antecedents*. Ferreries: Institut d'Ensenyança Secundària, 1995.

de tres hores com a mínim, matí i tarda, per a grups diferents d'alumnes, en aquelles escoles que ho necessitessin per intentar reduir la desescolarització infantil.

El CENU, vinculat orgànicament al Departament de Cultura de la Generalitat, va exercir les funcions de control i fixació de principis i orientacions sobre totes les institucions docents de Catalunya, així com sobre les acadèmies particulars de la ciutat.

Un dels aspectes més innovadors aplicats per la nova escola era la coeducació, cosa que trencà amb la tradició de portar les nenes als col·legis religiosos. A la ciutat hi va haver una part de pares reticents a la integració de nens i nenes en una mateixa aula. Segons Francesc Blanc, secretari general de la FETE a les comarques tarragonines, darrere dels pretextos morals utilitzats pels contraris a l'educació mixta, s'amagava la voluntat de sostreure les nenes de la influència que damunt d'elles pogués exercir el contacte amb elements masculins (mestres i nens), sempre més disposats a captar els corrents liberals i revolucionaris.

A partir de l'estiu de 1937, amb l'increment dels bombardeigs, la població tarragonina es dispersà per masos i pobles, cosa que incidí negativament en la vida escolar. Hi va haver escoles que situaven les aules als patis i jardins, o com en el cas de l'Institut Martí d'Ardenya, que els professors impartien les classes als

jardins del col·legi de Saavedra, prop de la boca del refugi.

L'obra en general, i en particular el capítol dedicat a les escoles de Tarragona, constitueix un veritable plaer intel·lectual per als amants de la història de l'educació i, en concret, de la història local, en la qual ens fa una exposició oberta i extensa de la temàtica, contínuament documentada, que li dóna un rigor científic i interessant alhora.

M. Isabel MIRÓ

PUIG I REIXACH, Miquel. *L'Escola Pia de Sarrià (1894-1995). Història i crònica d'una escola religiosa a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Escolapis de Sarrià: Escola pia de Sarrià-Calassanç, 1998. 591 p.

L'autor és prou conegut per tots els que seguim les Jornades d'Història de l'Educació als Països de Llengua Catalana. Hi ha participat des dels primers anys i en els volums de les actes hom hi pot comprovar la vàlua de les seves aportacions. També ha col·laborat en els *Annals de la ciutat d'Olot*, en la revista *Catalaunia* —butlletí intern de l'Escola Pia de Catalunya— i en altres publicacions com, recentment, la *Revista del Col·legi, Butlletí del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya* (núm. 107).

Vinculat a l'Escola Pia des dels primers anys de la seva vida com a alumne dels escolapis d'Olot i ara

com a professor al col·legi de l'Escola Pia de Sarrià. A la seva joventut s'afegí als estudis d'història sobre l'orde escolapi, tema que no ha abandonat. Saber que la història de l'Escola Pia de Sarrià estava escrita per Miquel Puig era una garantia que tindriem a les mans un llibre seriós, crític, complet. La realitat no s'ha distanciat pas de les previsions.

El llibre és voluminós, imprès en paper couché, pesant. La lletra és clara, però l'espai interlineal per a mi és massa estret, de manera que em resulta atapeït. Les il·lustracions estan distribuïdes entre el text i això redueix l'extensió de les pàgines i agilitza la lectura.

Les fonts que ha consultat l'autor són arxivístiques, impreses i orals. I no s'ha limitat a les internes o escolàpies sinó que ha furgat en externes, és a dir, en altres entitats relacionades amb l'escola. La recerca feta en revistes és una feina llarga i pesada, però que dóna els seus fruits amb una informació del moment dels fets. També és un encert l'intent de comptar amb una aportació oral d'antics alumnes i de pares de família. La història oral cobreix, naturalment, només una etapa, ja que no és possible de tenir testimonis dels primers anys.

El subtítol indica les dues parts del llibre, divisió que no sols respon a criteris de cronologia (1894-1936 i 1939-1995), sinó que fa que les dues parts tinguin tractament diferent. La primera part és temàtica, desenvolupada al

voltant d'uns eixos o temes. La segona part és tractada a manera de crònica. Aquesta presentació que ens fa l'autor té un to d'humilitat perquè la segona part és molt més que una crònica de fets, ja que s'hi troba la marxa de l'escola, l'estructuració, els canvis que s'operaren segons la situació social (la clausura de l'internat) o segons les reformes educatives (l'aplicació de la llei Villar-Palasi i la Reforma actual); el que sí que hi manca, en la crònica, és l'aparell crític de notes que enriqueixen la primera part.

En la primera part ens documenta la gènesi de la fundació o com sorgí la idea del col·legi-internat a Sarrià, la construcció de l'edifici, l'organització pedagògica, els estaments educatius (religiosos, professors seglars, «ayos» o famuls, personal de servei religiós o seglar, alumnes). La tasca de l'escola, la divideix en tres aspectes per raons didàctiques, no pas reals, ja que totes s'impliquen en la feina diària: col·legi religiós, educació i ensenyament. Dintre de l'ensenyament dedica un capítol als estudis comercials que tant de renom donaren a l'escola. Un capítol recorda les festes que al llarg de l'any animaven la quotidianitat tancada de l'internat. Els quatre darrers capítols de la primera part es titulen «escola i societat» i responen a quatre moments: 1898-1909, 1909-1923, 1923-1931 i 1931-1936; els talls queden marcats per la Setmana Tràgica, la dictadura de Primo de Rivera i la proclamació de la

Segona República Espanyola; aquí s'examina la relació que l'Escola Pia de Sarrià va tenir amb l'exterior: des de la guerra de Cuba, fins a l'esclat de la Guerra Civil del juliol de 1936, passant per la renovació escolar de l'escola nova a Catalunya, la problemàtica amb la dictadura primoriverista, la Mútua Escolar J. Gispert, etc.

Val la pena de fer esment de tres dels eixos analitzats en la primera part. Diguem que el primer és el que Miquel Puig titula «la polèmica sobre l'intrusisme». Els grans col·legis religiosos nascuts a finals del segle XIX es menjaven els petits, que pul·lulaven a Barcelona i dels quals vivien molts mestres, alguns bons cristians. A partir d'aquí, s'encetà una polèmica en la premsa. La construcció del gran edifici dels escolapis a Sarrià contribuï a posar sobre la taula una qüestió que venia d'abans i que no havien pas iniciat els religiosos, sinó altres estaments; grans col·legis eren, per exemple, els de Valldemia de Mataró (d'uns sacerdots que el traspassaren als Germans Maristes) i el Col·legi Terrassense (adquirit el 1901 pels escolapis). No entro en la qüestió, simplement anoto que és un element més a posar en llista a l'hora d'estudiar els fets de la Setmana Tràgica.

Un segon tema sobre el qual el llibre ens aporta alguna llum és la relació dels escolapis amb la dictadura de Primo de Rivera, és a dir, la polèmica interna entre escolapis espanyolistes i escolapis catalanistes; el col·legi

escolapi de Sarrià va viure alguns episodis del problema; el problema desborda l'àmbit d'un col·legi i fins i tot de la Província de l'Escola Pia de Catalunya; es produïren intervencions del govern militar de la província i de la Santa Seu, la qual arribà a desterrar dos escolapis a Cuba. El que ens diu Miquel Puig és d'esquitllada, falta una investigació més àmplia per a poder saber què va passar. Cal agrair-li la gosadia d'encetar un tema roent encara, i que ho hagi tractat amb delicadesa però amb fermesa crítica. No fou una qüestió merament política, va tenir implicacions pedagògiques, ja que ambdues parts tenien una concepció diferent de l'educació. El col·legi de Sarrià va ser l'expressió d'una de les postures. El tercer punt que voldria remarcar és l'anàlisi teòrica que presenta de la renovació pedagògica (capítol VII: «L'educació») basant-se en els discursos publicats en les memòries escolars, i que atribueix al P. Bonaventura Rigola. Crec que aquesta anàlisi té molta importància dins de la història de l'Escola Pia de Catalunya, perquè és la primera vegada que es presenta un plantejament del pensament educatiu en l'època de l'escola nova fonamentat en uns textos. Sabíem i havíem aportat moltes experiències concretes escolàpies que responien a aquest moviment (estudis comercials, renovació del parvulari, catequesi, etc.); aquí hi tenim una fonamentació doctrinal.

Altres temes analitzats en el llibre no tenen tanta novetat perquè ja s'han estudiat en altres ocasions, encara que no amb tanta profunditat ni relacionats amb l'Escola Pia de Sarrià; per això ara no entro a comentar-los. L'autor en més d'una ocasió qualifica el col·legi escolapi de Sarrià d'emblemàtic dintre dels de l'Escola Pia de Catalunya. Ho és, crec, com a col·legi molt visible que ha fet que moltes persones identifiquessin els escolapis amb els de Sarrià; també perquè a causa d'aquesta visibilitat del col·legi, l'autoritat civil en les etapes dictatorials ha intervingut per a mantenir-lo com a imatge del règim o els contraris a l'escola de l'Església l'han pres com a punt de mira dels seus atacs. Vist així, sí que els escolapis de Sarrià són un símbol. Però dintre dels escolapis catalans no s'ha vist en general com a model, sinó ben al contrari: quan un col·legi ha volgut copiar alguna cosa, no s'ha dirigit a Sarrià sinó a altres col·legis. Sant Antoni fou el creador de les Congregacions des de 1906, de la revista *Ave Maria*, que es popularitzà per totes les escoles; el col·legi de Nostra Senyora del carrer de la Diputació fou el mirall de la reforma litúrgica des de 1952 i, després, de l'escoltisme, etc. Quan a la postguerra sorgiren els suburbis, tots els col·legis de Barcelona (com els de Mataró, Sabadell, Vilanova i la Geltrú) hi orientaren grups d'alumnes, el de Sarrià fou una excepció. Sarrià fou un col·legi especial, no un model; per això a ve-

gades el llibre dóna la impressió que Sarrià és el centre de la Província, cosa que no considero del tot exacta. Sarrià va gaudir d'uns recursos i privilegis dintre de la Província que els altres col·legis no pogueren tenir. El 1955, any en què s'intentà de tancar col·legis petits, Sarrià era dels col·legis petits en nombre d'alumnes de primària (Sarrià 190, Moià 120, Olot 188, Caldes de Montbui 161, Tàrrrega 172, etc.); si s'hagués potenciat el batxillerat en aquests altres col·legis, probablement el nombre dels alumnes de primària hauria crescut, més encara el total. Sarrià tenia en aquell moment la comunitat més nombrosa (21 religiosos). Aquesta reflexió que m'he fet en llegir el llibre crec que val la pena de tenir-la en compte per a valorar la vida d'aquella escola concreta.

Anotem una mancança: l'índex de noms de persones, com a mínim.

Per a mi el llibre ha estat motiu de reflexió. Alguna, l'acabo de fer en veu alta. Altres queden en el tinter. És un dels grans mèrits de Miquel Puig: ha ajudat a pensar. Quin millor elogi podem fer d'un llibre?

Joan FLORENSA i PARÉS

PUJOL I FABRELLES, David. *Els orígens de l'escola catalana*. Barcelona: CEAC, 1998.

David Pujol i Fabrelles és abans que tot mestre —mestre català— i des de l'interior de les aules, i amb la vena d'historiador de la Pedagogia, ens

presenta aquesta obra: *Els orígens de l'escola catalana*, fruit d'anys d'investigació i guardonada amb el XIX premi d'educació Josep Pallach.

El llibre està dividit en quatre capítols: 1. Les beceroles de la catalanització escolar. 2. L'impuls teòric i les primeres concrecions pràctiques. 3. L'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana. 4. Els primers anys del Col·legi de Sant Jordi; ens presenta una etapa de l'educació escolar catalana que va des de 1869 fins a 1902, on descriu la lenta incorporació del català i la relació estreta de l'escola amb el moviment catalanista. La figura central, o més ben dit el protagonista d'aquesta obra, és el mestre Francesc Flos i Calcat, nascut a Arenys de Mar l'any 1859, i la seva aportació i experiències a l'ensenyament renovador i en català, tenint en compte les capacitats de l'alumne i potenciant la imaginació. Com diu el mateix Francesc Flos —i que ens recull David— en l'escrit «Las escuelas catalanas»: «per fer adquirir noves idees per a que sian sòlidas, deu fer-se treballar la intel·ligència del noi presentantli per graus, formas ben compresas, descendint per aquesta rahó al domini natural respecte del modo que té d'expressarse y no ab llengua desconeguda. Sols així s'entmotllan las facultats intelectuals del deixeble ab les impressions que reb diariament de novas idees.»

Més endavant, sota la protecció del Centre Escolar Catalanista, Francesc

Flos i Calcat publicà el 1887 un llibret, *La ensenyança en las escuelas catalanas*, en el qual continua amb el seu objectiu de catalanitzar l'escola i del qual David Pujol reproduïx íntegrament les «Bases d'instrucció per a las escuelas catalanas».

Continuant la valoració del mestre Francesc Flos, David Pujol ens cita el llibre *Geografia de Catalunya per a escolars, excursionistas i comerciants*, així com altres obres didàctiques a les quals dedica una bona part de les planes de la present obra, analitzant i contextualitzant el progressiu caminar del català a les nostres escoles.

La seva contribució a l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana i el seu entusiasme per tirar endavant el seu somni, es concretaren en la fundació del Col·legi de Sant Jordi.

«Flos, home d'acció, no en tenia prou amb les prèdiques: necessitava actuar» (Josep Parnuella). La creació d'aquest col·legi va tenir un efecte multiplicador: després de la iniciativa de Flos i Calcat, van anar apareixent, al llarg dels anys, més escoles catalanes, moltes de les quals foren subvencionades per la Protectora.

El llibre també fa una pinzellada a altres catalans que van contribuir a aquesta forja de l'escola catalana: Valentí Almirall, que en el llibre *Lo catalanisme* ens parla de la llengua de l'ensenyament i planteja interrogants: «en la llengua dels vencedors se'ns mana, se'ns judica, lo jutge o el mestre són fills de la terra, no poden

exercir llurs funcions sinó empleant lo castellà.»

Josep Narcís Roca i Joan Mañé i Flaquer són altres personatges estudiats per l'autor i que contribuïren a tirar endavant l'esperit catalanista; el mateix Joan Mañé deia: «tots els mestres han de treballar sobre fusta catalana.» Sebastià Fernés, Bartomeu Sala, Agustí Rius..., aquest últim entusiasta propagador de l'obra de Baldori Reixac i que el 1888 va escriure el *Tratado de educación escolar* en el qual afirmava la poca explicació pedagògica que tenia el fet que el mestre es dirigís als seus alumnes amb una llengua que no entenien.

L'obra acaba amb tres annexos que ens ajuden a ampliar les dades que tan acuradament ens aporta al llarg del llibre.

David Pujol ha fet, conscientment o inconscientment, un manual perquè els futurs mestres puguin conèixer i valorar el camí fet fins arribar a l'escola catalana on ells explicaran i faran viure als alumnes uns continguts en la seva llengua: el català.

M. Isabel MIRÓ

SOLÀ I GUSSINYER, Pere. *Itineraris per a la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1998.

L'autor és un investigador interessat des de les seves primeres recerques

per la història cultural i, més específicament, per la cultura popular en les diferents vessants; per això no ens ha d'estranyar que s'hagi especialitzat, en bona part, en l'estudi del moviment associatiu.

Els seus treballs sobre el territori nord-est català i sobre la demarcació de Barcelona avalen una trajectòria que s'iniciava ja fa uns 20 anys, partint de la base de contrastar les bases documentals amb la recerca de camp, la qual cosa requereix poder comptar amb els recursos necessaris que no sempre estan a l'abast dels qui treballen en aquest terreny. Com diu el mateix autor, com a portaveu, en certa manera, d'un col·lectiu fins a un cert punt indefens: «... sóc conscient que en l'aspecte de recursos tècnics i sobretot humans, ja no es pot anar amb aquesta sabata i espardenya a què volen condemnar els projectes humanístics els executius de la política de recerca d'aquests darrers anys.»

Igual que els seus anteriors estudis, el treball que ressenyem, al marge del pòsit que exigeix qualsevol recerca historiogràfica que compregui un període de temps relativament extens, es caracteritza per un afany d'objectivitat i exhaustivitat dins de la màxima orsiana de la feina ben feta, abraçant una gamma amplíssima del teixit associatiu de les comarques de la província de Tarragona, amb un gran aprofitament de les diverses fonts de consulta possibles.

Ens ha interessat extraordinàriament la seva aportació en el terreny teòric i l'intent de sortir del cofoisme de la nostra historiografia envers el fenomen associatiu, procurant situar-lo en un context que es projecti més enllà del nostre marc estricte: aquest cofoisme observat des de determinats punts de vista ha frenat, de ben segur, la investigació. Sense entrar en consideracions de cap tipus, escoltem el mateix autor: «Aquí i ara, la discussió teòrica encara es troba en una fase incipient, lligada i segons com emmascarada per altres qüestions que preocupen a la ciutadania, com la de la identitat de grup, el nacionalisme i la seva reconducció en la complexa realitat tecnològica i cultural del nostre món ...».

Al nostre entendre, un altre centre d'interès són les puntualitzacions que fa sobre els fenòmens i les possibles definicions en relació a tot allò que conforma la sociabilitat, l'associacionisme i l'acció social i, d'una manera especial, els lligams que puguin existir amb les situacions de revolta i d'immobilisme, tot plegat situat en el context de cada evolució històrica específica.

Tenint en compte que ja havia publicat un llibre dedicat a la repressió de la dictadura franquista sobre la cultura popular a Catalunya i conseqüentment sobre l'associacionisme català, torna a insistir en aquesta qüestió. A més d'oferir-nos noves pistes sobre la dita repressió, considerada en el con-

junt del Principat, la problemàtica concreta de les comarques tarragonines hi queda molt ben reflectida.

Dins de l'espectre social, cultural i religiós, etc., en el qual figuren les diferents formes d'esbarjo, en aquest estudi trobem inclosa la incidència educativa i cultural de la xarxa associativa, així com també la influència d'altres institucions d'educació no formal i informal que no formen part tradicionalment de l'educació formal i molt menys de l'educació reglada.

Fins no fa gaire, la major part dels professionals de la nostra història havien concretat els seus estudis, en bona part, a Barcelona; sortosament, encara que amb molts entrebancs, anem superant aquesta limitació. Precisament la sociabilitat i molt particularment l'associacionisme han adquirit entre nosaltres una gran dimensió no pas solament a la capital sinó arreu del país i Pere Solà, a més de ser-ne conscient, ens ho ha fet comprendre a nivell historiogràfic.

Coneixem, com ja hem apuntat, les dificultats que han de superar els investigadors en un país on la recerca en el terreny de les humanitats és clarament menystinguda, no solament pel món polític, sinó fins i tot per l'universitari. Tot i això, voldríem encoratjar Pere Solà en tres recerques concretes:

– En primer lloc, que continuï el camí emprès i que, per tant, porti a la conclusió, dins l'àmbit de tot el

Principat, la seva investigació en el camp associatiu, amb les seves relacions col·laterals.

- Creiem, d'altra banda, que caldria anar més enllà, especialment en l'espai del temps, si més no per tal d'oferir-nos informació que ens ajudi a comprendre, a nivell teòric i pràctic, els canvis quantitius i qualitius que des de final dels anys 70 i principis dels 80 ha sofert aquest país nostre en el terreny que ens ocupa.
- Finalment, i d'acord amb els interessos propis d'aquesta publicació, confiem que esdevingui una realitat tangible allò que ens promet en el paràgraf que reproduïm a continuació: «Tot aquest desplegament associatiu té, naturalment, una notable repercussió global en els

processos d'aprenentatge i de culturalització de la població. La falta de recursos humans, i la limitació d'espai i de temps, ens fa deixar per a una pròxima ocasió l'aprofundiment en el nexa entre riquesa associativa i alfabetització de la població tarragonina.»

Bé, doncs, ens trobem davant d'un treball que, com els que l'han precedit i els que, com esperem, l'han de seguir en un futur pròxim, resulta de consulta obligada i de preparació com a espai de reflexió per a tots aquells que vulguin conèixer aquest aspecte del nostre passat i molt particularment per a aquells a qui interressi la temàtica concreta d'aquesta recerca.

Jordi MONÉS i PUJOL-BUSQUETS

TESIS, RECENSIONES I PUBLICACIONES

Publicacions

Actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans: La formació inicial i permanent dels mestres. Vic: Eumo editorial, 1997.

Actes de les XIV Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans: La formació professional i les transformacions socials i econòmiques. Mataró: Ajuntament de Mataró: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, 1999.

AGUILAR RÓDENAS, C. *Educació i societat a Castelló al llarg de la Segona República.* Castelló: Diputació de Castelló, 1997.

ALABAU, J.; BOSCH, M. *Les escoles de Sant Jordi Desvalls. Cent anys d'història.* Girona: Ajuntament de Sant Jordi Desvalls, 1999.

ALBIÑANA, S.; MANCEBO, M.F. (ed.). *FUE. Órgano de la Federación Universitaria Escolar.* Edició facsímil de la

- revista, núms. 1-7. València: Universitat de València, 2000.
- ALUMNES DE L'ESCOLA DE BARBIANA. *Carta a una mestra*. Vic: Eumo Editorial, 1998. (Textos Pedagògics; 36).
- ANTON PELAYO, J. *La herencia cultural. Alfabetización y lectura en la ciudad de Girona (1787-1807)*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.
- BAL·LE, M.; PERELLÓ, M. *Gabriel Comas i Ribas, la seva vida i obra*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 1998. (Els nostres educadors; 6).
- BALLESTER ARTIGUES, T. *La Segona República a la Marina Alta*. Alacant: Institut de Cultura Juan Gil Albert, 1997.
- BANTULÀ, J; BOSOM, N; CARRANZA, M; MONÉS, J. *Passat i present de l'educació física a Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1997.
- BATLLORI, M. «La Universitat de València en l'àmbit cultural de la Corona d'Aragó». Llició magistral d'obertura de curs. Universitat de València, 1999.
- BELENGUER CALPE, E.; GONZÁLEZ LUIS, M.L. *Humanismo y educación. Una Historia de la Pedagogía*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Cooperativa Universitària Sant Jordi, 1998.
- BERNILS I MACH, J. M. *25 anys de l'Escola d'Educació Especial Mare de Déu del Mont*. Vilafant: Ajuntament de Vilafant, 2000.
- BETANCOR, M.A.; VILANOU, C. *Historia de la Educación Física y el Deporte a través de los textos*. Barcelona: PPU, 1995.
- BLASCO, Y. *La Facultad de Derecho de Valencia durante la Restauración (1875-1900)*. València: Universitat de València, 2000. (Cinc Segles).
- BONFILL, A.; SALVADOR, M. *20è. aniversari Escola Pública Doctor Arruga. Begur 1976-1996*. Begur: Escola Pública Doctor Arruga de Begur, 1996.
- BORRELL FELIP, N. *Dolors Moncerdà i la Pedagogia Social*. Barcelona: Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, 1999.
- BORRELL I SABATER, M. *L'ensenyament a Santa Coloma de Farners 1700-2000*. Santa Coloma de Farners: Ajuntament de Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, 1999.
- BOSCH FIOL, E.; FERRER PÉREZ, V. *El model de dona a la Secció Femenina (1939-1975)*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears: Consell Insular de Mallorca, 1997.
- CACHO VIU, V. *Revisión de Eugenio d'Ors (1902-1930)*. Barcelona: Quaderns Crema: Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, 1997.
- CALASSANÇ, Josep de. *Documents fundacionals de l'Escola Pia*. Vic: Eumo Editorial, 1998. (Textos Pedagògics; 37).
- CALLÍS FRANCO, J. *Maria Antònia Canals i Tolosa. Aproximació biogràfica*. Barcelona: Mestres 68: Rosa Sensat, 1997.
- CAMPILLO, J.; PLA, C.; PONS, V. *El archivo de la Escuela de Artesanos de Valencia. Inventario*. València: Depar-

- tament d'Història de l'Antiguitat i la Cultura escrita de la Universitat de València, 1999.
- CAMPS I SAGUÉ, Ll. *Educació i ensenyament a Celrà*. Celrà: Taller d'Història de Celrà, 1999.
- CÀNAVES, M.; SERRA, J.; SERRA, M.A. *Francesc Rosselló i Gil i Margalida Bordoy i Sansó*. Palma de Mallorca: Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears, 1997 (Els nostres educadors; 5).
- CANDEL, F. *Les meves escoles*. Barcelona: Columna, 1997.
- CANUT RUIZ, M.L.; AMORÓS PORTOLÉS, J.L. *Maestras y libros (1850-1912): La primera Normal femenina de Balears*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears; Maó: Institut d'Estudis Menorquins, 2000.
- CARABALLO, F.; CLADERA, M.; VALLS, C. *Mossèn Bartomeu Oliver i Amengual*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 1998. (Els nostres educadors; 7).
- CARBÓ, E. *Mirant enrera, paraules dolces*. Girona, 1999.
- CARLOS GRAU, J. *Història de l'Escola del Treball. 1913-1990*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1995.
- CERDÀ MARTÍN, M. *L'escoltisme a Mallorca (1907-1995)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- CLARÀ, J.; CORNELLÀ, P.; PUIGBERT, J. *La Normal de Girona. 150 anys d'història (1844-1994)*. Girona: Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Girona, 1995.
- CLUA, J.A. *El Humanismo en Cataluña en el siglo XIX: A. Bergnes de las Casas (1801-1879)*. Madrid: Ediciones Clásicas, 1995.
- CODINA BAS, J.B. *El Colegio Jesús-María de Valencia (1873-1902)*. València: APA C. Jesús Maria, 1996.
- COLLELDEMONT, E. *La bellesa com a pedagogia. La proposta d'educació estètica a Hölderlin*. Lleida: Pagès Editors, 1997.
- COLOM CAÑELLAS, A. J. (coord.). *Teorías e instituciones contemporáneas de la educación*. Barcelona: Ariel, 1997.
- COLOM, A.J. *La pedagogía institucional*. Madrid: Síntesis, 2000.
- COMAS RUBÍ, F. *Melcior Rosselló i Simonet, mestre*. Palma de Mallorca: Ajuntament de Santa Maria del Camí: Consell Insular de Mallorca, 1997. (Coanegra; 10).
- CONDORCET. *La instrucció pública*. Vic: Eumo Editorial, 1996. (Textos Pedagògics; 33).
- Constitucions fundacionals de la Universitat de València. 30 d'abril 1499*. Presentació de F. Gimeno Blay. Nota a l'edició de Manuel V. Febrer. València: Universitat de València, 1999.
- CÒNSUL, I (coord.). *Centenari Pere Ver-gés 1896-1966*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
- CORBELLA, J. *Història de la Facultat de Medicina de Barcelona 1843-1985*. Barcelona: Fundació Uriach, 1996.
- CRESPO, M.V. *Retorno a la educación. El Emilio de Rousseau y la pedagogía contemporánea*. Barcelona: Paidós, 1997.

- CRUZ OROZCO, J.I. *Escultismo, educació i temps lliure. Història del associacionisme scout en València*. València: Institut Valencià de la Joventut, 1995.
- CUESTA FERNÁNDEZ, R. *Sociogènesis de una disciplina escolar. La Història*. Barcelona: Pomares-Corredor, 1997.
- DELGADO CRIADO, B. *Història de la infància*. Barcelona: Ariel, 1998.
- DELGADO CRIADO, B. *La Institució Lliure d'Ensenyança en Catalunya*. Barcelona, 2000.
- DIVERSOS AUTORS. *150 aniversari de l'I.B. Jaume Vicens Vives*. Barcelona: L'Eix Editorial, 1995.
- DIVERSOS AUTORS. *Joaquim Xirau, Filòsof i pedagog*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1996.
- DIVERSOS AUTORS. *Dones a les Illes, treball, esplai i ensenyament (1895-1945)*. Palma de Mallorca: Govern Balear: Imp. Politècnica, 1997.
- DIVERSOS AUTORS. *IFP Sant Narcís 1952-1997. 45 anys de formació professional a les comarques gironines*. Girona: IFP Escola Industrial Sant Narcís, 1997.
- DIVERSOS AUTORS. *Doctores y escolares. II Congreso Internacional de Historia de las Universidades Hispánicas*. València: Universitat de València, 1998. 2 v. (Cinc Segles).
- DIVERSOS AUTORS. *Els rastres de l'alfabet. Escriptura i art*. Barcelona: Fundació La Caixa, 1998.
- DIVERSOS AUTORS. *Emili Mira. Els orígens de la psicopedagogia a Catalunya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998.
- DIVERSOS AUTORS. *Infància y arte moderno*. València: IVAM. Centre Julio González, 1998.
- DIVERSOS AUTORS. *Recull Pau Delclòs i Dols (1865-1942)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i documental «Margalló del Balcó», 1998.
- DIVERSOS AUTORS. *250 anys de les Instruccions de Baldiri Reixac*. Separata de la *Revista de Girona*, núm. 192. Girona: Diputació de Girona: Ajuntament de Vilademuls, 1999.
- DIVERSOS AUTORS. *El mestre Gregori Artizà i Lapedra. Entre la pedagogia i el vi*. Capmany (Girona): Lleure, 1999.
- DIVERSOS AUTORS. *Pedagogia a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume I, 1999.
- DOMÈNECH I DOMENÈCH, S. *Manuel Ainaud i la tasca pedagògica a l'Ajuntament de Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- DOMÈNECH I DOMENÈCH, S. *L'Institut-Escola de la Generalitat i el Dr. Josep Estatella*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- DURAN, Ll. *Pàtria i escola. L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*. Barcelona; Catarroja: Afers, 1997.
- ESCARTÍN, J.M.; SERRANO, A.R. *La dona a la Mallorca contemporània*. Palma de Mallorca: Documenta Balear, 1997. (Quaderns d'història contemporània de les Balears; 6).
- ESTEBAN MATEO, L. *Coret y Peris (1683-1760) o el Humanismo filològic y docente*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1996.

- ESTEBAN MATEO, L. *Cuatro estudios o una obra o «El Arte de enseñar de Juan Luis Vives»*. València: Ajuntament de València, 1997.
- FERNÁNDEZ SORIA, J.M. *Cultura y libertad. La educación en las Juventudes Libertarias (1936-1939)*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1996.
- FERNÁNDEZ SORIA, J.M. *Educación, socialización y legitimación política (España 1931-1970)*. València: Tirant lo Blanch, 1998.
- FERNÁNDEZ SORIA, J.M.; AGULLO DÍAZ, M.C. *Maestros valencianos bajo el franquismo. La depuración del magisterio 1936-1944*. València: Alfons el Magnànim, 1999.
- FERRAN PERMANYER, M. *L'escola Isabel de Villena i la seva gent, 1939-1989*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- FERRIÈRE, A. *L'autonomia dels escolars*. Vic: Eumo Editorial, 1997. (Textos Pedagògics; 35).
- FLORENSA I PARÉS, J. *L'ensenyament a Catalunya durant el trienni liberal (1820-1823). El mètode dels escolapis*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
- FLORENSA I PARÉS, J. *Tres-cents anys de l'Escola Pia de Balaguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- FOLCH I SOLER, A. *Román Albó i Martí*. Barcelona: Oikos-Tau, 1995.
- FRANCH, M.; RIAL, R.; RIBA, J.M. (ed.). *Escollisme i educació*. Vic: Eumo Editorial, 1999. (Interseccions; 23).
- GABRIEL, N.; VIÑAO, A. (ed.). *La investigación histórico-educativa. Tendencias actuales*. Barcelona: Ronsel, 1997.
- GALÍ, J. *Alexandre Galí i el seu temps. Notes i comentaris de Jordi Galí i Herrera*. Barcelona: Proa, 1995.
- GALLARDO, B. *L'escola del Pòsit del Port d'Alcúdia*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 1998.
- GARCÍA FERRER, Mª Neus. *Historia de la educación en la Ibiza contemporánea*. Eivissa: Víctor Books/Edicions can Sifre, 2000.
- GOERLICH, D.B.; PIQUERAS, N. *Sapientia Aedificavit. Una biografia de l'Estudi General de la Universitat de València*. València: Universitat de València, 1999.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J.; MARQUÈS SUREDA, S. *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943). Segons les dades del Ministeri d'Educació Nacional*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J. (coord.). *Pere Vergés i Farrés (1896-1970)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1998.
- GOODSON, Ivor F. *Historia del currículum. La construcció social de las disciplinas escolares*. Barcelona: Pomares-Corredor, 1995.
- GUERAU DE MONTMAJOR, G. *Breu descripció dels mestres que anaren a besar les mans a sa Majestat del rei Don Felip al real de la ciutat de València a 8 de febrer de 1586*. Edició a cura d'Antoni Furió. València: Universitat de València, 1999.
- GUEREÑA, J.L.; VIÑAO, A. *Estadística escolar, proceso de escolarización y sis-*

- tema educativo nacional en España (1750-1850). Barcelona: EUB, 1996.
- HARE, R.M. *Ordenant l'ètica. Una classificació de les teories ètiques*. Vic/Girona: Eumo Editorial : Universitat de Girona, 2000. (Biblioteca Universitària. Pensament Contemporani; 6).
- HERAS, P.; VILANOU, C. (ed.). *Pedagogia amb veu de dones*. Barcelona: Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, 1999.
- HERAS, P.; VILANOU, C. (ed.). *Pedagogia del segle XX en femení*. Barcelona: Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, 2000.
- HOUSSAYE, J. *Quinze pedagogs. La seua influència avui*. Barcelona: Proa: UOC, 1995.
- IYANGA PENDI, A. *Introducción al estudio de la Historia de la Educación*. València: Nau Llibres, 1997.
- JANER COLL, O. *L'Institut de Ferreries i els seus antecedents*. Ferreries: Institut d'Ensenyança Secundària, 1995.
- JIMÉNEZ MIER TERÁN, F. *Freinet en España: La Revista Colaboración*. Barcelona: EUB, 1996.
- JULIÀ MUNÉ, J. *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- KORCZAK, J. *Com estimar l'infant*. Vic: Eumo Editorial, 1999. (Textos Pedagògics; 40).
- LÁZARO LORENTE, L. M. *Prensa racionalista y educación en España (1901-1932)*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1995.
- LÓPEZ MARTÍN, R. *Ideología y educación en la Dictadura de Primo de Rivera (II). Institutos y Universidades*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1995.
- LÓPEZ MARTÍN, R.; GARFELLA ESTEBAN, P. *El juego como recurso educativo. Guia antològica*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1997.
- LÓPEZ, G.; MAS, A. (coord.). *Joan Mascaró i Fornés (1897-1987)*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 1997.
- LÓPEZ TORRIJO, M. *Lecturas de metodología histórico-educativa. Hacia una historia de las mentalidades*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1995.
- LÓPEZ TORRIJO, M. *Textos para una historia de la educación especial*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1995.
- LÓPEZ TORRIJO, M.; PORTELA CARREIRO, M.T. *La educación en la mentalidad popular*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1997.
- LOZANO, C. (ed.). *1939, el exilio pedagógico*. Barcelona: PPU, 1999.
- LUIS MARTÍN, F.; ARIAS GONZÁLEZ, L. *Las Casas del Pueblo socialistas en España (1900-1936)*. Barcelona: Ariel, 1997.

- MALLART, J. *L'educació activa*. Vic: Eumo Editorial, 1998. (Textos Pedagògics; 38).
- MARCET, P.; SOLÀ, J. *Història de la lingüística catalana: 1775-1900. Repertori crític*. Vic/Girona: Eumo Editorial : Universitat de Girona, 1998. 2 v. (Biblioteca Universitària. Història de la Llengua).
- MARQUÈS, S. *L'exili dels mestres (1939-1975)*. Girona: Universitat de Girona: Llibres del segle, 1995.
- MARQUÈS, S.; PUJOL, D. *Petita història de Baldiri Reixac*. Girona: Mediterrània, 1999.
- MATA GARRIGA, M. Àngels Garriga. *La seua escola. La seua generació de mestres*. Saïfores: Fundació Àngels Garriga de Mata, 1998.
- MAYORDOMO PÉREZ, A. *Socialización, educación social y clases populares. Estudios históricos*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1995.
- MAYORDOMO PÉREZ, A. *El aprendizaje cívico*. Barcelona: Ariel, 1998.
- MAYORDOMO PÉREZ, A. (coord.). *Estudios sobre la política educativa durante el franquismo*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1998.
- MESTRAS I MARTÍ, Ll. *Mestres d'aquell temps*. Edició a cura de Montserrat Mestres i David Pujol. Grup de Mestres de l'Empordà, 1999.
- MESTRES I PERPINYÀ, M. *L'Eiximenis. Memòria d'una escola (1908-1997)*. Escola Eiximenis, 1997.
- MIRA, E. *Psicologia i Medicina. Últimas conferencias*. Edició a cura d'Enrique Lafuente i Montserrat Mira. Madrid: UNED; Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998.
- MIRÓ MONTOLIU, M.I. *Història de l'educació jueva a la Catalunya de l'Edat Mitjana*. Tarragona: El Mèdol, 1996.
- MIRÓ MONTOLIU, M.I. *Un model antropològic i la seua transferència a l'educació actual*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 1999.
- MIRÓ, S. *La repressió dels mestres a les Balears*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner, 1998.
- MONÉS, J. *L'Escola Normal de Barcelona (1845-1972)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2000.
- MORAGAS, J. de. *L'infant i la persona*. Vic: Eumo Editorial, 1999. (Textos Pedagògics; 41).
- MORENTE VALERO, F. *Tradición y represión. La depuración del Magisterio de Barcelona (1939-1942)*. Barcelona: PPU, 1996.
- MORENO SECO, M. *Conflicto educativo y secularización en Alicante durante la Segunda República (1931-1936)*. Alacant: Generalitat Valenciana: Institut de Cultura Juan Gil Albert, 1995.
- MOREU, A.; VILAFRANCA, I. *Margarida Comas. Pedagoga (1892-1973)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998.
- MUNAR, M. *La idea d'educació en l'obra de Joan Mascaró i Fornés*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, 1997.
- MUÑOZ, S. *Isidre Macau i Teixidor. Mestre i naturalista*. Palau-saverdera:

- Ajuntament de Palau-saverdera: Lleure, 1999. (Baldiri Reixac; 1).
- MUXACH, M. [et al.]. *El mestre Gregori Artizà i Lapedra. Entre la pedagogia i el vi*. Capmany: Ajuntament de Capmany: Lleure, 1999. (Baldiri Reixac; 2).
- NAVARRO, R. *La escuela y el maestro en la España contemporánea (1810-1939)*. Barcelona: Textos Universitarios «Sant Jordi», 1998.
- NAVARRO NAVARRO, F. J. *El paraíso de la razón. La revista Estudios (1928-1937) y el mundo cultural anarquista*. València: Alfons el Magnànim: IVEI, 1997.
- NICOLAU, I. *L'educació a Alcúdia al segle XIX*. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia, 1997.
- OROVAL MOLINA, R.; ALÒS BARBERÀ, R.; MARTÍNEZ SANTOS, V. *Institut de Batxillerat Lluís Vives de València. 150 anys d'història d'ensenyament públic*. València, 1997.
- PALACIO LIS, I.; RUIZ RODRIGO, C. *Asistencia social y educación. Documentos y textos comentados para una Historia de la Educación Social en España*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1996.
- PALLIGER PONS, E. *La construcció d'escoles a Ferreries*. Ferreries: Ajuntament de Ferreries: Institut Menorquí d'Estudis; Revista de Ferreries, 1999.
- PESET, M. (coord.). *Bulas, constituciones y estatutos de la Universidad de València*. València: Universitat de València, 1999. 2 v. (Cinc Segles).
- PESET, M. (coord.). *Història de la Universitat de València*. València: Universitat de València, 2000. 3 v. (Cinc Segles).
- PIQUÉ I PADRÓ, J. *La crisi de la reraguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- PUELLES, M.; BLAS, P.; PEDRO, F. (coord.). *Legislación e Instituciones en la Educación Secundaria*. Barcelona: ICE: Horsori, 1996.
- PUIG I REIXACH, M. *L'Escola Pia de Sarrià (1894-1995). Història i crònica d'una escola religiosa a la Catalunya contemporània*. Barcelona, 1998.
- PUJOL I FABRELLES, D. (cur.). *Quan jo anava a estudi*. Col·legi Públic El Serret de Siurana d'Emporda, 1996.
- PUJOL I FABRELLES, D. *Els orígens de l'escola catalana*. Barcelona: CEAC, 1998.
- Ratio Studiorum*. Vic: Eumo Editorial, 1999. (Textos Pedagògics; 39).
- RENOM, M.T. *Miquel Ferrer i Bauzà, protagonista en la societat de Mallorca*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- REUS MAS, G. *Sor Maria Rafaela del Sagrado Corazón de Jesús*. Campos, 1996.
- RIAL CARBONELL, R. *Seminari Conciliar de Vic. Aproximació a la seva història (1749-1999)*. Vic: Seminari de Vic, 1999.
- RIERA FIGUEIRAS, M.A. *Les arrels de Blanquerna. Història de l'Escola de Magisteri Sagrat Cor (Blanquerna)*. Barcelona: Universitat Ramon Lull, 1998.

- RINCÓN IGEA, Benet del. *L'aportació pedagògica del mestre Rius*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- ROIG RODRÍGUEZ, M.A. *S'Escola Graduada*. Mallorca: Ajuntament de Sa Pobla, 1998.
- RORTY, R. *El pragmatisme, una versió*. Vic: Eumo Editorial; Girona: Universitat de Girona, 1998. (Biblioteca Universitària. Pensament Contemporani; 5).
- ROTHBLATT, S.; WITTROCK, B. *La Universidad europea y americana desde 1800. Las tres transformaciones de la Universidad*. Barcelona: Pomares-Corredor, 1996.
- ROVIRÓ, I. *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del Seminari de Vic (1749-1968)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000.
- RUIZ RODRIGO, C.; PALACIO LIS, I. *Pauperismo y educación. Siglos XVIII y XIX. Apuntes para una Historia de la Educación Social en España*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1995.
- RUIZ RODRIGO, C.; PALACIO LIS, I. *Higienismo, educación ambiental y prevención escolar. Antecedentes y prácticas de educación social en España (1900-1936)*. València: Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1998.
- RUIZ TORRES, P. (ed.). *Discursos sobre la historia. Lecciones de apertura de curso en la Universidad de Valencia (1870-1937)*. València: Universitat de València, 2000. (Cinc Segles).
- SALAS VIVES, P. *Guillem Cifre de Colònia. Un sant que no anava a missa*. Pollença: El Gall, 1999.
- SALVATELLA, P.; TROBAJO, N. *A l'escola falta gent!* Boadella d'Empordà: Ajuntament de Boadella d'Empordà, 1998.
- SANCHEZ SANTIRÓ, E. *Científics i professionals. La facultat de Ciències de València (1857-1939)*. València: Universitat de València, 1998. (Cinc Segles).
- SANTOLÀRIA, F. *Marginación y educación. Historia de la educación social en la España moderna y contemporánea*. Barcelona: Ariel, 1997.
- SASTRE, J.C. *Història de les dones a la Mallorca del segle XIX*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner, 1997.
- SENSAT, R. *Vers l'Escola Nova*. Vic: Eumo Editorial, 1996. (Textos Pedagògics; 34).
- SOLÀ I GUSSINYER, P. *Itineraris per a la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1998.
- SOLER, P. *L'educació en el lleure a Girona. Les iniciatives de l'administració, l'església i la societat civil (1900-1981)*. Girona: Universitat de Girona: Llibres del segle, 1995.
- SUREDA GARCIA, B. *L'educació a les Balears en el segle XIX*. Palma de Mallorca: Documenta Balear, 1998. (Quaderns d'Història Contemporània de les Balears).

- TRILLA, J. *Pedagogia del grup i del projecte. Una aproximació a l'obra de Joaquim Franch*. Barcelona / Vic: Edicions 62 : Eumo Editorial, 2000.
- VALLS I MONTSERRAT, R. «*Escola Noa*» i pedagogia catequètica a Catalunya (1900-1963). Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 1997.
- VALLS I MONTSERRAT, R. *Pedagogos comparatistas catalanes del s. XIX: Roselló, Tusquets, Sanvisens. Una visió prospectiva*. Barcelona: Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, 1998.
- VILANOU, C. (coord.). *Joaquim Xirau filòsof i pedagog*. Barcelona: Facultats de Filosofia i de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, 1996.
- VILAS GIL, P. *Joaquim Gadea Fernández. La vida d'un mestre*. Eivissa: Universitat de les Illes Balears: Institut d'Estudis Eivissencs, 1995.
- VIÑAO, A. *Tiempos escolares, tiempos sociales*. Barcelona: Ariel, 1998.
- XIRAU, J. *Obra completa I: Escritos fundamentales*. Edició a cura de Ramón Xirau. Barcelona: Fundación Caja Madrid: Anthropos, 1998.